

Zavzemanje stališča in etična vzgoja



Skupaj se učimo, da skupaj živimo

■ **Mateja Centa**, dr., je raziskovalka in asistentka na *Teološki fakulteti* v Ljubljani. Sodeluje v mednarodnih projektih *Ethika* in *Little* ter kot sotrenerka v programu izpopolnjevanja za geštalt pedagogiko.

Pri poučevanju etike in vrednot je stališče, ki ga imate kot učitelj v zvezi z določenim vprašanjem, zelo pomembno. Nekateri pedagogi in učitelji so sicer mnenja, da mora biti učitelj vedno nevtralen. Toda to je praktično nemogoče, saj lahko svoje stališče nevede razkrijemo s pripombami in govorico telesa, učenci pa se lahko nanj tudi odzovejo. V prispevku predstavljamo nekaj stališč, ki jih lahko izberete, zavzamete in preizkusite v razpravah, ki jih boste imeli z učenci. Hkrati podajamo še nekaj zanimivih metod, s pomočjo katerih lahko z učenci vodite spoštljivo razpravo o spornih vprašanjih. Da pa bi razprave z učenci uspešno izvajali, kot prvi korak pri etični vzgoji priporočamo pogovor in sporazumni dogovor o tem, kako boste delovali kot razred ali skupina.

Opredelitev etične vzgoje

Spodaj je navedena opredelitev etične vzgoje, vendar v tej opredelitvi manjkajo določene besede. Poizkusite dopolniti manjkajoče besede v besedilu, v pomoč pa so vam besede v oklepaju na koncu opredelitve:

»Etična vzgoja je proces vzgoje in izobraževanja, ki razsvetljuje, _____ in širi naš pogled na svet. Spodbuja k razmišljanju o lokalnih in _____ vprašanjih. Uči nas, da razmišljamo o sebi kot o _____ naših _____ in globalnih skupnosti, ki imamo skupno odgovornost, da zagotavljamo enakost in spoštovanje _____ za vse ljudi, in nas hkrati navdihuje, da ves čas ukrepamo, da dosežemo ta skupni cilj.

Etična vzgoja vključuje medkulturno vzgojo, državljansko vzgojo, izobraževanje o človekovih pravicah, izobraževanje za _____, razvojno izobraževanje in izobraževanje za mir ter preprečevanje konfliktov.

Etična vzgoja poziva učence in učitelje k _____ pri reševanju izzivov, s katerimi se sooča današnja družba, ter si prizadeva razvijati veščine _____ in razpravljajna.«

(Besede za pomoč: izziva – globalnih –

državljanih – lokalnih – človekovih pravic – trajnostni razvoj – sodelovanju – kritičnega mišljenja.)

Etična vzgoja učencem omogoča, da:

- raziskujejo in se poglobljajo v lokalna in globalna etična vprašanja;
- se sprašujejo in ocenjujejo svoja prepričanja, vrednote in nazore ter jih primerjajo z drugimi;
- izboljšujejo etično razumevanje in delovanje ter se zavedajo pomena aktivnega nasprotovanja nepravilnosti in neenakosti;
- razvijajo empatijo in medkulturno zavest;
- izboljšajo komunikacijske sposobnosti in razvijajo kritično mišljenje.

Razredni sporazum

Z razrednim sporazumom si boste vi in vaši učenci pripravili primeren prostor za razpravo o spornih temah in vprašanjih. Da bi razredni sporazum deloval, navajamo nekaj predlogov, kaj naj bi vključeval in kako ga ustvarite.

1. Pri sestavljanju razrednega sporazuma je pomembno, da je vsak učenec v vašem razredu vključen v razvoj in sestavljanje le-tega. Spodbujajte vsakega posameznika, da izrazi svoje mnenje.
2. Tako se bo vsak v razredu brez poseb-

nega navora zavezal k spoštovanju dogovora in delovanju na podlagi tega sporazuma.

3. Zelo pomembno je, da učenci najdejo skupne vrednote, se o njih pogovarjajo in strinjajo z njimi. Ko se bodo vsi strinjali z vsebino razrednega sporazuma, ga bodo brez posebnega truda spoštovali in izpolnjevali.
4. Kot učitelj poskrbite, da so osnovna pravila zastavljena na podlagi pozitivnih izhodišč. Na primer: namesto da se pravilo glasi »Ne govorimo drug čez drugega«, raje zastavite pravilo v obliki »Med govorjenjem se poslušamo med seboj«.
5. Učence opozorite, da je ustvarjanje in kasneje izpolnjevanje razrednega sporazuma njihova odgovornost, kar vključuje tudi spoštovanje pravic drugih.
6. Čas, ki ga porabite za ustvarjanje razrednega sporazuma, je koristno porabljen čas. Izvirnik ali povečano kopijo podpisanega razrednega sporazuma postavite na vidno mesto in se, kadar je treba, nanj tudi sklicujte.
7. Z razredom pripravite slovesno razglasitev razrednega sporazuma. Postavite ga na vidno mesto in se k izpolnjevanju sporazuma zavezite vsi, kar natanite s prisego in/ali podpisi.

Drže ali stališča

V nadaljevanju podajamo pet osnovnih stališč oziroma drž, ki jih lahko zavzamete v razpravi z učenci. Verjetno boste kmalu ugotovili, da je stališče, ki ga sprejemate, odvisno od teme, ki jo obravnavate. Določeno stališče lahko spremenite tudi že med razpravo. Včasih je zelo dobro in plodno tudi to, da zavzamete stališče in držo, ki spodbujata razpravo in dialog, tudi če se osebno z njima ne strinjate.



Prvo stališče, ki ga predstavljamo, je *uradno stališče*. Držite se uradnega stališča, na primer stališča, ki sledi temu, kar zagovarja tudi vaša šola ali kar je zapisano v zakonih.

Druga drža se imenuje *hudičev advokat*. V tej drži namerno izrazite stališče, ki je v nasprotju s stališčem, s katerim razred večinsko soglaša. Vprašanja postavljajte tako, da učencem vzbudijo dvome o tem, kar sami zagovarjajo. Ta pristop omogoča razširjanje in utrjevanje gledišča o določenem vprašanju.



V tretji drži *razkrijete stališče*. Učencem razkrijete svoje stališče glede določenega vprašanja ali teme, ki jo obravnavate. Posebno pomembno je to takrat, kadar imate o določenem vprašanju trdno stališče. Tako učenci jasno vedo, kaj zagovarjate in zakaj.



Četrta drža je drža *zaveznika*. Podprite stališče manjšine učencev, tako da postanete njihov zaveznik in s tem dodate temu stališču ustrezno težo v razpravi.



Peto stališče je *nepristranski posrednik*. Učence spodbujajte k razpravi na nepristranski način. To pomeni, da nikoli ne izrazite lastnega stališča. V zvezi s tem je nepristransko stališče tudi to, da ste svojim učencem povedali, da sicer imate svoje mnenje o tem vprašanju, vendar to ne bo vplivalo na vašo vlogo po-



srednika. Tako boste zagotovili pošteno in uravnoteženo zastopanje širokega nabora mnenj učencev, ne da bi vplivali nanje.

Metode za vodenje razprave/dejavnosti

Pogledali smo si nekaj drž, ki jih lahko zavzamete v razpravah z učenci. V nadaljevanju predstavljamo še nekaj metod oziroma dejavnosti, znotraj katerih lahko te drže tudi preizkusite.

Razprava s premikanjem

Učenci v razpravi s premikanjem sodelujejo tako, da se fizično premikajo po črti med skrajnima točkama *za* in *proti*. Dejavnost poteka na sledeč način.

Na začetku podate trditev, na primer »Storilci nekaterih najhujših zločinov si zaslužijo smrtno kazen« ali pa »Živali ne bi smeli imeti zaprtih v živalskih vrtovih«. Nato prosite učence, naj se razporedijo po črti tako, da se glede na svoje mnenje postavijo nekje med točkama *za* ali *proti*, ki sta razporejeni vsaka na svoji strani učilnice.

Ko se postavijo na svoje mesto, povedo, zakaj so se tako odločili. Učencem je dovoljeno, da si med poslušanjem mnenj drugih tudi premislijo in se premaknejo po črti v smer, s katero se strinjajo.

Opis dejavnosti po korakih:

1. Označite nasprotni strani učilnice z *za* in *proti*.
2. Učencem podate trditev, na primer »Storilci nekaterih najhujših zločinov si zaslužijo smrtno kazen«.
3. Prosite učence, naj se razporedijo po črti tako, da se razporedijo nekje med skrajnima točkama *za* in *proti*. Položaj naj ustreza njihovemu mnenju (na primer: bližje *za*, če se strinjajo, bližje *proti*, če se ne strinjajo, ali nekje v sredini, če se ne morejo odločiti).
4. Povabite učence k razpravi tako, da tisti, ki ima besedo, pojasni, zakaj je izbral določeno točko.
5. Učenci si lahko med poslušanjem mnenj drugih tudi premislijo in se premaknejo po črti v smer, s katero se bolj strinjajo.
6. Učenci med razpravo stojijo na izbrani točki.
7. V razpravi s premikanjem učenci sodelujejo tako, da se fizično predstavljajo po navidezni črti.

8. Pomemben del etične vzgoje, tako za učence kot tudi za učitelje, je sposobnost poslušanja. Eden od ciljev etične vzgoje je širitev našega pogleda na svet. Ob tem pa se je dobro zavedati, da obstaja veliko različnih pogledov. Poslušanje drugih nam zato lahko služi kot dobra metoda, da se učimo in širimo svoje znanje ter razumevanje sveta okoli nas.

9. Metodi *vrtiljak* in *akvarij* sta dva načina, s katerima lahko učencem pomagata krepiti sposobnost poslušanja, hkrati pa jim tudi omogočite, da delijo svoje poglede na določeno temo. Vse to dopolnjujeta tudi metodi *hodnik vesti* in *vroči stol*.

Vrtiljak

Metoda *vrtiljak* daje vsem učencem možnost, da delijo svoje mnenje in poslušajo druge. Refleksija ob koncu te vaje pa vam lahko pomaga pri uvidu v znanje učencev o tej temi in pri razmisleku o tem, kaj bi jih morda še zanimalo. Vzemite si minuto časa in ponovno preberite korake ter si zamislite, kako bi lahko to dejavnost izpeljali v svoji učilnici. Če nimate dovolj prostora za izvedbo te dejavnosti, je ena možnost, da polovica vaših učencev ostane na stolih, z drugo polovico pa izvedete dejavnost. Potem dejavnost ponovite z drugo polovico.

Opis dejavnosti po korakih:

1. Razdelite učence v dve skupini: skupino A in skupino B.
2. Učence iz skupine A prosite, naj obkrožijo krog okoli skupine B tako, da sošolce gledajo v obraz.
3. Učencem postavite vprašanje, na primer: »Ali bi morali biti starši odgovorni za vsa moralno sporna dejanja, ki jih naredijo njihovi otroci?«
4. Povabite skupino A, da deli svoje mnenje. Časa imajo 1 minuto.
5. Povabite skupino B, da deli svoje mnenje. Časa imajo 1 minuto.
6. Nato povabite učence iz skupine B, da se premaknejo za eno mesto v levo, k naslednji osebi. Znak za premik je lahko kar koli, npr. plosk z rokami, le vnaprej se dogovorite zanj. Skupina B se vsakič, ko zasliši plosk z rokami, premakne za eno mesto v levo. To ponovite najmanj trikrat.
7. Po zadnji menjavi prosite učence, da naredijo refleksijo 3-2-1. Refleksija 3-2-1 je, da vsak učenec navede 3 stva-

ri, ki jih je izvedel, 2 zanimivosti in 1 vprašanje, ki ga ima.

- Povabite učence, da z vsemi delijo svoje ugotovitve ali refleksijo o dejavnosti. Vprašanja učencev lahko nakazujejo področje, ki bi bilo primerno za nadaljnjo razpravo.

Akvarij

Akvarij je druga metoda, kjer učenci med seboj delijo svoja mnenja in se poslušajo. Od prejšnje metode *vrtiljak* se razlikuje po tem, da vključuje tudi skupinsko delo. Aktivnost *akvarij* ima pet korakov. Vzemite si minuto časa in preberite korake ter si zamislite, kako bi lahko to dejavnost izpeljali v svoji učilnici. Če nimate dovolj prostora za izvedbo te dejavnosti, se lahko razporedite tako, da so *ribe* spredaj, učenci, ki predstavljajo *akvarij*, pa ostanejo v svojih prvotnih skupinah.

Opis dejavnosti po korakih:

- Razred razdelite v manjše skupine. Vsaka skupina naj v 10–15 minutah napiše svoje misli in poglede na določeno vprašanje ali temo.
- Nato se cel razred razporedi v dva kroga. En krog predstavlja velik akvarij, ki obdaja manjši krog, ki predstavlja ribe v sredini učilnice.
- Manjši krog so ribe, ki jih predstavlja po en član iz vsake skupine. Ena riba pove vsem, o čem so razpravljali v njihovi skupini. Na tej točki lahko govorijo le ribe. Ena oseba iz akvarija naj se javi, da bo zapisala ključne ideje, ki bodo vidne vsem.
- Učenci iz velikega kroga predstavljajo akvarij in so poslušalci. Pozorno morajo poslušati, kaj pravijo ribe, da vidijo, ali so trditve, ki so jih postavili v manjših skupinah, točne.
- Ko so vse ribe spregovorile, so na vrsti učenci iz zunanega kroga oziroma akvarija, da podajo komentarje ali dodajo kaj novega k temu, kar so slišali iz manjšega kroga.

Hodnik vesti

Učenec A gre skozi *hodnik*, ki je narejen tako, da se ostali učenci razdelijo na pol in se vsaka polovica postavi na svojo stran, tako da si gledajo v obraz. Vsaka stran zagovarja vnaprej določeno mnenje; mnenji obeh strani si nasprotujeta. Naloga *hodnika* – učencev v obeh vrstah – je, da učenca

A z argumentiranjem prepriča v nasprotno stališče od tega, ki ga trenutno ima.

Opis dejavnosti po korakih:

- Določite temo, vsebino, ki jo želite obravnavati. Vsi skupaj si lahko ogledate film, dokumentarec, preberete članek ali zgodbo.
- Nato učence razdelite na pol, učenec A pa se javi, da bo šel skozi *hodnik vesti*.
- Obema stranema določite mnenje, ki ga zagovarjata. Mnenji obeh strani si nasprotujeta.
- Učenec A se poda skozi *hodnik vesti* in ob tem poslušata obe strani.
- Učenci obeh strani poskušajo učenca A (medtem ko ta hodi skozi *hodnik vesti*) prepričati v nasprotno mnenje, ki ga ima o izbrani temi.
- Na koncu hodnika učenec A pove, kaj je izbral in kateri argumenti so ga prepričali, da je izbral določeno mnenje.

Vroči stol

Eden izmed učencev se usede na *vroči stol* in s tem sprejme, da bo zagovarjal določeno mnenje. Ostali osebo na *vročem stolu* sprašujejo z vidika nasprotnega stališča v dilemi.


Opis dejavnosti po korakih:

- Izberite moralno vprašanje oz. moralno dilemo, npr.: razlike med bogatimi in revnimi so moralno povsem sprejemljive. Naslovite lahko različne teme, npr. ohranjanje okolja, moralni status živali ipd.
- Določite učenca A, ki se usede na *vroči stol*. Učenec na *vročem stolu* igra vlogo nekoga, ki prihaja iz zelo pre-

možne in znane družine, ter v skladu s tem odgovarja na vprašanja.

- Ostali učenci sprejmejo vlogo zagovornikov revnih in vprašanja zastavljajo z vidika nedopustnosti revščine.
- Na koncu podajte nekaj ključnih ugotovitev. Lahko določite tudi učenca, ki skozi celotno dejavnost zapisuje ključne poudarke in jih ob koncu dejavnosti prebere.

Zaključek

Etična vzgoja spodbuja h kritičnemu razmišljanju in preiskovanju različnih mnenj, pogledov in prepričanj. Zato je možno, da bodo nam ali drugim določene teme videti sporne, kar lahko vodi tudi do nesoglasij. To pa še zdaleč ne pomeni, da se moramo tem temam izogibati. Nasprotno: dialog in razprava, tudi kadar je tema sporna, sta ključna gradnika etične vzgoje. Zato je ustvarjanje varnega in spoštljivega okolja, v katerem lahko učenci delijo svoje poglede in razpravljajo o njih, tudi bistven del vaše vloge kot učitelja. To je sicer lahko včasih kar precejšen izziv, vendar upamo, da si boste lahko s predstavljenimi držami in metodami pomagali pri vzpostavitvi takšnega okolja, v katerem se boste počutili dobro in varno tako vi kot vaši učenci ter tudi varno in spoštljivo vodili razprave. 

Literatura

- Emerson, Lesley; Gannon, Mary; Harrison, Conor; Lewis, Valerie; Poyner, Anne-Marie (2012): *Tackling controversial issues in the citizenship classroom: a resource for citizenship education*. Ireland: CDVEC Curriculum Development Unit.
- Working with Others. Key Skills of Junior Cycle* (2013). NC-CA. 2013. Dostopno na: <https://learning.educatetogether.ie/mod/folder/view.php?id=12824>

Projekt *Learn together to live together – Skupaj se učimo, da skupaj živimo* (LITTLE*) je mednarodni projekt, v katerem sodelujemo: irsko združenje šol Educate Together, Teološka fakulteta Ljubljana, društvo *Mala filozofija* s Hrvaške in inštitut STEPS iz Italije. Glavni cilj projekta *Little* je okrepiti sposobnosti in veščine učiteljev za naslavljanje tem s področja etike in vrednot v okviru predšolske in šolske vzgoje. Pri tem sledimo usmeritvam EU, ki spodbuja aktivno državljanstvo in gojenje skupnih vrednot svobode, strpnosti in nediskriminacije, h krepitvi družbene kohezije in k nudenju pomoči mladim, da postanejo odgovorni, odprti in aktivni člani naše raznolike in vključujoče družbe.

Več o projektu in morebitnem sodelovanju najdete na spletni strani <http://ethicaleducation.eu/>.



* Projekt je sofinanciran s strani Evropske komisije in irske nacionalne agencije za program Erasmus+. Vsebinska prispevka je izključna odgovornost avtoric ter v nobenem primeru ne predstavlja stališč ali odgovornosti Evropske komisije.